Rentové statky v Haliči.

(Nejnovější pokus vnitřní selské kolonisace v Haliči.)

Prof. Dr. **Frant. Fiedler.**

Jest to věru nápadné, s jakým neúspěchem setkávají se v Rakousku větší zemědělské reformy, které vycházejí z říšské rady. Sebe horlivější přípravy k zákonným reformám, sebe živější snahy ministerstva orby, směřující k provedení takových reform, na říšské radě usnesených, nejsou s to, aby probudily mrtvou literu zákona k bujarému životu. Jen sobě vzpomeňme, s jakým aparátem připravována v ministerstvu a na říšské radě potom projednávána byla akce komasační v letech 1881—1883. Jaké naděje skládány byly tehdy v příští provádění komasačních zákonů! A výsledky dnešní? Jen v menšině zemí vydány byly dosud v rámci říšských zákonů zemské zákony komasační, a skutečné provádění scelovacích podniků postupuje krokem jen pomalým.

Ještě nepříznivější byl výsledek říšské akce, kterou měla zahájena býti řada opatření proti vzrůstající hypotekární zadluženosti zemědělského majetku. Říšským zákonem (ze dne 1. dubna 1889) stanoveny byly rámcové předpisy, zavádějící zvláštní dědickou posloupnost v střední statky selské; při tom dána byla zemskému zákonodárství ihned direktiva, aby upevniti mohlo selskou půdu předpisy, obmezujícími disposiční volnost majitelů této půdy. Říšský tento zákon paraduje sice v říšském zákonníku; jest tam však v pravdě jen mrtvou literou, ježto k provedení jeho nebyl v žádné z rakouských zemí vydán potřebný zákon zemský, ač v ministerstvu předlohy k tomu směřující byly dopodrobna vypracovány. Jediné Korutansko vydalo takový zemský zákon ze dne 16. září 1903 z. z č. 33. V Tyrolsku vydány sice v zákoně o kmenových statcích zvláštní dědické předpisy pro tyto statky; jenže předpisy ty nevyplňují vlastně rámec daný říšským zákonem, nýbrž obnovují starší předpisy o kmenových statcích moderní právnickou formou.

A což osud Falkenhaynovy říšské předlohy o »rentových statcích« z roku 1893? Té nebylo vůbec popřáno, aby vtělila se v ho-

tový říšský zákon, ba ani slušný pohřeb v některém výboru sněmovny nebyl jí vystrojen; dříve ještě, než ji poslanecká sněmovna nechala výborem projednati, vyslovila nad ní celá veřejnost — odborná i neodborná — ortel tak příkrý, že projekt rentových statků zmizel sám sebou z denního pořádku. Snad příkrý ortel tento nebyl zcela spravedlivý, snad bylo by bývalo přece jen možno, při podrobném projednávání projektu tohoto vyloupnouti z něho jisté zdravé jádro, které se v něm dojista skrývalo; ale to vše nemůže ničeho změniti na faktu, že Falkenhaynovy rentové statky všeobecným téměř odporem byly dány do veřejné klatby.

Politika ovládá v Rakousku v té míře veřejné mínění a národní život, že téměř každý, koho bychom se otázali, spatřovati bude hlavní, snad jedinou příčinu tohoto nápadného neúspěchu zemědělských reform z říšské rady vycházejících v nerozřešeném tom velkém ústavním sporu v Rakousku, při němž stojí příkře proti sobě autonomismus a centralismus, legislativa zemská a říšská. Na zemských sněmích, a to i na těch, na kterých vrch mají strany, hlásící se na říšské radě k zásadám centralismu, panuje celkem autonomistická nálada; proto sněmy nechtějí se prý ve své zákonodárné činnosti dáti obmezovati přísnými, nepřekročitelnými direktivami, říšskou radou napřed jim předpisovanými. Dojista v tom bude trochu pravdy. Nikoliv však pravda celá. Vždyť mnohé říšské zemědělské reformy, při nichž podařilo se kompromissem překlenouti propast mezi autonomistickými a centralistickými zásadami, zůstávají na sněmích zrovna tak neprovedeny, jako reformy takové, při kterých smír mezi autonomisty a centralisty nebyl uskutečněn.

Jmenuji tu výslovně poslední velkou zemědělskou reformu z říšské rady, zemědělská společenstva. Pod tlakem velké populárnosti myšlenky, o jejíž uskutečnění šlo, podrobili se autonomističtí zástupci na říšské radě tomu, aby celé této reformě dán byl jednotný, říšský rámec; za to pak zástupci centralističtí připustili zase, že v každém téměř paragrafu zákona ponechána byla sněmům široká volnost, aby vybudována byla společenská organisace zemědělství v každé zemi způsobem, který by hověl domácím poměrům. Osnova zákona o zemědělských společenstvech usnesena byla v poslanecké sněmovně právě před třemi roky (v prosinci 1901) a zákon sám opatřen je datem ze dne 27. dubna 1902. A přece nevidíme podnes v žádné zemi rakouské zemského zákona, kterým by instituce zemědělských společenstev uvedena byla v život; ba ani takových příprav nevidíme na žádném sněmu, z kterých bylo by lze

souditi na to, že organisace zemědělská ve formě závazných společenstev v dozírné době bude provedena. V samých Čechách, kde přece záležitost tato vzata byla do rukou na všech stranách s opravdovou horlivostí, dostala se otázka společenstev do stadia, které znamená odročení, nechci říci ad calendas graecas, ale přece jen na dobu hodně vzdálenou; nařídilť zemský výbor o poměrech zemědělského majetku v Čechách rozsáhlé šetření, a co to při rozsahu půdy, počtu zemědělských příslušníků v této zemi znamená, dovedeme si již představiti.

Neúspěch říšských zemědělských reform bude proto sotva kotviti v příčinách převážně politických. Také asi sotva, jak se obvykle tvrdívává, v přílišné různosti potřeb zemědělství v jednotlivých zemích. Vždyť při reformách těch nejde o technickou stránku zemědělství, t. j. o otázky, jakými jsou ku př. intensita neb extensita v hospodaření, převaha polaření nebo dobytkářství, pěstování obilin či plodin průmyslových a pod., nýbrž o uspořádání takových právních poměrů, na které stav techniky zemědělské nemá rozhodujícího vlivu. Spíše kotví hlavní příčina neúspěchu říšských reform ve velké různosti, jakou jeví rozdělení pozemkového majetku v jednotlivých zemích, a ve zvláštním seskupení mocenských poměrů na sněmích, jež z této různosti vznikají. Patrnoť přece, že v zemích s převládajícím, aneb aspoň silně zastoupeným velkým majetkem pozemkovým reformy komasační, dědického práva selského, reformy dluhové a j. upraveny musí býti, mají-li všem skupinám pozemkového majetku býti přijatelny, na zcela jiných základech, než v zemích s převládajícím drobným neb středním majetkem.

Nechť příčina neplodnosti říšských reform vězí kdekoliv, neplodnost ta způsobila jistý obrat, který nelze již přehlížeti. Akce, sledující účel větší zemědělské reformy, začínají se pomalu a bez hluku stěhovati z říšské rady do sněmů. Poněvadž pak zákonodárná i správní působnost sněmů jest oproti říšské radě obmezenější musí pro takové reformy na sněmích vyhledávány býti přiměřené formy, aby vystačilo se s obmezenou kompetencí sněmovní. To dává těmto sněmovním reformám také zvláštní ráz. Jako příklad budiž uvedena reforma pojišťování. Poněvadž volání po této reformě nevedlo ani u vlády, ani na říšské radě k nějakému positivnímu výsledku, chopil se toho dolnorakouský sněm sám a po něm i sněmy jiné, nikoliv snad v té formě, aby celý obor pojišťování byl všeobecnými zákony upraven, nýbrž tím způsobem, že země vystupuje

sama jako podnikatelka, zařizujíc pojišťovací ústavy a strhujíc tím — jak dolnorakouské výkazy dosvědčují — klientelu soukromých ústavů na sebe.

V otázce obmezené dělitelnosti zemědělské půdy první krok, který vedl k praktickému úspěchu, vychází z půdy sněmovní, když pokus na říšské radě v r. 1889 podniknutý byl úplně selhal. Na tyrolském sněmu usneseny zemské zákony ze dne 12. června 1901 z. z. č. 47 a 48, kterými upraveny poměry t. zv. kmenových statků (»geschlossene Höfe«), t. j. selských statků, podrobených obmezené dělitelnosti a zvláštním dědickým předpisům.

Nejnověji zaznamenati lze nový pokus zasáhnouti reformně v poměry zemědělské na půdě sněmovní. Ve Vídni konány v posledních letech obsáhlé porady o opatřeních, kterými bylo by lze čeliti následkům zadluženosti zemědělské půdy; poradní sbor zemědělský vystoupil také loni s určitými návrhy za účelem zmírnění, po případě úpravy hypotekárních břemen pozemkových. Mezi tím, co konány takto v ústředních sborech vídeňských, v komitétech, subkomitétech atd. samé porady, vystoupil haličský sněm v téže otázce s hotovým praktickým projektem; nečekají tedy v Haliči, až podaří se výsledky vídeňských porad vtěliti ve formu předloh říšských zákonů, nýbrž chápou se tam sami čile této otázky, vytyčujíce sobě cestu, po které by v zemi dospěli ku kýženému cíli. —

Na loňském haličském sněmu přijata byla osnova zemského zákona o rentových statcích, z které lze poznati, jak v Haliči autonomní zemská správa postupovati míní k zlepšení poměrů středního stavu zemědělského.

Názvem svým připomíná tato osnova starý Falkenhaynův projekt rentových statků z r. 1893. Nejen názvem, ale také trochu podstatou věci. Arciť liší se nový haličský projekt v mnohém zase hodně od Falkenhaynova projektu.

Rentové statky dle starého Falkenhaynova projektu zřizovány měly býti v souvislosti se závaznou společenstevní organisací zemědělskou. Příležitost k tomu měl poskytovati okamžik, když majitel selského statku následkem dluhových poměrů byl by nucen prováděti likvidaci buď nuceným způsobem (exekucí) neb způsobem dobrovolným (prodejem). Zemské zemědělské společenstvo mělo zakupovati selské statky jednak při exekučních dražbách, jednak při dobrovolných nabídkách majitelů. Potom mělo společenstvo uspořádati dluhové poměry převzatého statku a na konec předati

statek dřívějšímu majiteli jako rentový; majitel měl míti totiž povinnost, aby zapravil zemskému společenstvu trhovou cenu statku, ale nikoliv plným kapitálem najednou, nýbrž v ročních splátkách, rentách. Dokud by majitel neuhradil společenstvu rentové své závazky, měl podroben býti pronikavému dozoru, společenstvem vykonávanému. Zemskému společenstvu přikázán byl takto dle předlohy Falkenhaynovy úkol zprostředkovatelský; měloť přejímati do svého majetku zadlužené selské statky, uspořádati potom dluhové jich poměry a odevzdati je za snesitelných podmínek do rukou bývalých majitelů. Obmezoval se tedy cíl této předlohy na jediný úkol, na uspořádání dluhových poměrů selských statků. Prostředky, potřebné k provádění tohoto úkolu, mělo zemské společenstvo opatřovati sobě výdajem nevypověditelných rentových dluhopisů.

Nová haličská osnova zemského zákona o rentových statcích přijala ze staré Falkenhaynovy předlohy myšlenku, že působeno má býti k ozdravění selských poměrů dluhových odstraněním dosavadní kapitálové formy hypotekární zadluženosti, na jejíž místo nastoupiti má zadlužení ve formě rent, t. j. ve formě takové, při které dlužník zavázán jest k splácení dluhu v pravidelných ročních splátkách (anuitách), nikoliv k splácení celého dluhu najednou. Že k opatření prostředků pro plnění úkolů, jež postavila sobě osnova zemského zákona za cíl, zvolen rovněž výdaj nevypověditelných rentových dluhopisů, odůvodněno jest povahou věci samé. Jinak ale liší se nová haličská osnova od starší Falkenhaynovy předlohy značně.

Nejprve nemá provádění úkolů, jichž osnova míní dosáhnouti, vloženo býti do rukou zvláštní stavovské organisace zemědělské (zemědělských společenstev), nýbrž do rukou autonomní zemské správy. Patrno z toho, že nepomýšlí se v Haliči nikterak na to, aby rámcový říšský zákon o zemědělských společenstvech uveden byl zemským zákonem ve skutek, a že nepokládá se taková stavovská organisace za dostatečně vyspělou, aby svěřeny jí mohly býti obtížnější správní úkoly. Dále nemá instituce rentových statků míti za jediný účel, aby uspořádány byly dluhové poměry selské. V té příčině jde haličská osnova mnohem dále. Mimo uspořádání dluhové má prostředkem instituce rent. statků napomáháno býti k tomu, aby zřizovány byly nové statky selské, aby statky takové byly zvětšovány, aby prováděny byly na nich meliorace a aby hospodaření na nich vůbec bylo zvelebeno. Jde tedy o sesílení a rozmnožení selského stavu, tedy o vnitřní selskou kolonisaci v Haliči.

Úkoly to v pravdě dalekosáhlé. Jest proto zajisté odůvodněno, věnujeme-li nové haličské osnově i u nás trochu více pozornosti, abychom se s její obsahem podrobněji obeznámili. Halič rozhlašována bývá za zemi hospodářsky zanedbanou, zpátečnickou, a to nejvíce těmi, kdo tamní poměry nejméně znají; a přece mohli bychom odtud mnohé poučení získati. Nová zemědělská reforma v Haliči má vypadati takto:

Při zemském výboru v Haliči zřídí se jako zvláštní zemský orgán »zemská komisse pro rentové statky«. Tato skládá se ze zemského maršálka neb jeho náměstka jakožto předsedy a ze šesti členů, z nichž dva jmenuje sněm, dva zemský výbor a dva místodržitel. Zemskému výboru přísluší právo dozoru nad činností této komise, schvalovati některá její usnesení, ustanovovati úředníky a vydávati podrobné instrukce pro komissi a její orgány.

Zemská komisse má »za účelem zachování a zřízení selských statků střední velikosti« v Haliči, t. j. »rentových statků« poskytovati »rentové zápůjčky«, čili zápůjčky, jež dlužno zúročiti a umořiti ročními splátkami. Prostředky k těmto zápůjčkám opatřeny budou rentovými dluhopisy, jež země je oprávněna vydati do výše 5,000.000 korun; v případě vyšší potřeby lze sumu tuto zvýšiti toliko na základě zvláštního zmocnění zákonného. Tyto dluhopisy budou vydány dle dvojího typu, a sice se 4% a 4½% zúročením, jak při každé emissi zemský výbor ustanoví. Za tyto zemské dluhopisy rentové ručí hypotekární rentové zápůjčky, zemskou komissí poskytnuté. Dluhopisy pak spláceny mají býti, jak to obvyklo, vylosováním dle míry splátek, jež komissi budou činěny.

Z prostředků těchto mají poskytovány býti rentové, na statku knihovně zajištěné zápůjčky k následujícím účelům: *a*) k splacení hypotekárních dluhů na statku váznoucích; *b*) k výplatě spoludědických podílů; *c*) k splacení trhové ceny a jiných výloh za zakoupený statek, neb za části statku, od spoludědiců zakoupené, neb za přikoupené jednotlivé pozemky, které spojí se se statkem; *d*) k úhradě výloh, vznikajících ze zřízení neb úpravy obytných neb hospodářských budov na statku; *e*) k úhradě výloh na meliorace (odvodnění, vysušení atd.); *f*) k opatření živého neb mrtvého inventáře, k hospodaření na statku potřebného; *g*) k opatření provozovacích prostředků k hospodaření na statku.

Statek, kterému poskytne se rentová zápůjčka k některému z uvedených účelů, stane se rentovým statkem. Ovšem musí splněny býti jisté podmínky, aby statek mohl se státi rentovým. Tyto pod-

mínky jsou: *a*) výměra půdy k statku náležející musí pohybovati se mezi 3 až 60 hektary s čistým katastrálním výnosem od 50 do 1000 korun; *b*) statek musí býti jediným knihovním tělesem; *c*) statek musí nacházeti se ve stavu k hospodaření způsobilém (vhodná poloha pozemků, budovy dostatečné a pod.); *d*) v knihách pozemkových musí statek býti poznamenán jako »nedílný rentový statek«.

Také na vlastníkovi statku, který má býti rentovým, žádá se splnění jistých podmínek, jež jsou: 1. Vlastník musí býti rolníkem z povolání, »musil se v tom již prakticky osvědčiti a vůbec svoji způsobilost v tom směru prokázati, takže lze důvodně míti za to, že použije zápůjčky k účelu téže a že řádným hospodařením udrží se na rentovém statku«. 2. Týž musí býti samojediným vlastníkem statku, vyjímajíc případ spoluvlastnictví statku mezi manželi; kdyby později nahodilou nějakou okolností rentový statek dostal se do spoluvlastnictví několika osob, musí tyto ustanoviti ze svého středu plnomocníka, který hospodaří sám na statku a zastupuje ostatní ve všech záležitostech, týkajících se rentové zápůjčky.

Výše rentové zápůjčky, kterou může zemská komise rentovému statku povoliti, určena může býti buď na základě dat katastrálních, po případě pojištěním získaných, aneb zvláštním odhadem. Komisse smí totiž poskytnouti zápůjčku až do výše třicateronásobného katastrálního čistého výnosu statku, k čemuž dlužno připočísti ještě polovici ceny, na kterou pojištěny jsou obytné a hospodářské budovy k statku náležející. Nebo může komisse zjistiti cenu statku zvláštním odhadem, v kterémžto případě smí zápůjčka povolena býti až do tří čtvrtin ceny odhadem zjištěné. Ustanovujíc takto výši rentové zápůjčky, má komisse vždy dbáti toho, aby majitel statku po úhradě všech povinností mohl na statku se svojí rodinou »přiměřenou výživu« si zachovati. Zápůjčka rentová musí býti na statku hypotekárně pojištěna, a to tak, aby mimo privilegované hypotéky — jaké přiznány jsou státním daním, melioračním příspěvkům a zápůjčkám — nepředcházely rentové pohledávce pohledávky jiné. Kdyby za rentovou zápůjčkou měla na rentovém statku následovati jiná ještě hypotekární břemena, musí komisse zkoumati, jestli tato poslednější břemena neohrožují existenci statku.

Aby rolnictvu usnadněno bylo co nejvíce opatření rentových zápůjček, zmocněna byla zemská komisse, aby prováděla za rolníky všechna úřední jednání, k nimž rentová zápůjčka zavdává

podnět. Haličský rolník, ucházející se o rentovou zápůjčku, může tedy obrátiti se prostě na zemskou komissi, která opatří vše, čeho bude třeba, jmenovitě potřebné knihovní výmazy, zápisy, odhady atd., takže odpadne každá právní pomoc, která zdražuje zápůjčky z veřejných úvěrních ústavů.

Rentovou zápůjčku splácí majitel statku v pololetních rentách. Roční splátka (renta) činí $4\frac{1}{2}\%$ anebo 5% dle toho, byla-li zápůjčka vyplacena v 4% nebo $4\frac{1}{2}\%$ních rentových dluhopisech; celá zápůjčka umoří se v 56, po případě v 52 letech. Jde-li o rentovou zápůjčku k tomu účelu, aby zřízen byl nový selský statek, nebo aby takový statek byl zvětšen, může dlužníkovi povolen býti volný rok, t. j. v prvním roku sprostí se týž splátkové povinnosti. Dlužník má však právo splatiti celou zápůjčku neb část téže i dříve; chce-li to učiniti v prvních desíti letech, když byl zápůjčku obdržel, musí k tomu přivoliti zemská komisse, později pak může rentovou zápůjčku splatiti kapitálem kdykoliv. Zemská komisse má rovněž právo vypověděti dlužníkovi celou zápůjčku, ovšem jen v případech zákonem výslovně stanovených; jsou to hlavně případy, když dlužník počíná si na statku tak, že ohrožena existence statku neb bezpečnost zápůjčky neb dosažení účelů, pro které rentová zápůjčka byla poskytnuta.

Majitel statku, který obdržel od zemské komisse rentovou zápůjčku, béře tím na sebe nejen povinnost z povahy zápůjčky plynoucí, nýbrž ještě další závazky, kterými poměr majitele rentového statku k zemské komissi vybočuje z pouhého soukromého poměru mezi dlužníkem a věřitelem, i nabývá povahy veřejné. Závazky jsou následující:

1. Majitel statku smí rentové zápůjčky použiti jen k tomu účelu, ku kterému mu byla poskytnuta. Týž jest dále povinen, aby na statku pořádně hospodařil, udržoval budovy i inventář v řádném stavu, platil řádně daně i jiné dávky ze statku, pojistil statek pro případ požáru a krupobití. Ve směru tomto podroben jest dozoru zemské komisse, která může, kdyby majitel opomíjel platiti veřejné dávky neb pojistiti statek, provésti to za majitele na účet téhož.

2. Pokud na statku váze rentová zápůjčka, stane se statek nedílným, t. j. právní jednání, kterými by nějaká část od statku měla býti oddělena, mohou jen tehdy míti platnost, projeví-li s nimi souhlas zemská komisse. Tento souhlas, aby od rentového statku nějaký pozemek byl oddělen, musí zemská komisse vysloviti, když

tato změna má za účel zřízení nějaké cesty, provedení regulace neb meliorace neb podobné veřejně užitečné opatření. Jinak může zemská komisse souhlas k zmenšení rentového statku projeviti, pakli výměra a katastrální výnos statku neklesne pod 3 hektary a 50 korun, neklesne cena statku pod hranici, za jaké by nesměla poskytnuta býti rentová zápůjčka v povolené výši, a pakli konečně na zbývající části rentového statku jest účelné hospodářství ještě možno.

3. I pokud jde o zvětšení rentového statku, jest majitel obmezen. Především nesmí dva neb několik rentových statků býti vůbec spojovány v jediný statek. Jiné nemovitosti mohou jen se svolením zemské komisse k statku býti připojeny; toto svolení může býti uděleno, není-li nemovitost ta hypotekárním břemenem zatížena, nestoupne-li následkem toho výměra a katastrální výnos rentového statku nad 60 hektarů a 1000 korun a prospěje-li to účelnému hospodaření na statku.

4. Konečně má pro rentové statky zavedena býti nejvyšší hranice zadlužitelnosti. Jakmile totiž statek rentový vyznačen byl v knihách pozemkových jako nedělitelný, mohou nová zástavní práva k němu zřizována býti jen se svolením zemské komisse. To znamená, že majitel rentového statku, jakmile byl opatřil si rentovou zápůjčku, nemůže již statek svůj zatížiti hypotekárně nad výši, kterou zemská komisse pokládá ještě za přiměřenou. Poněvadž výše, do které smí zemská komisse poskytovati zápůjčky, vyměřena byla hodně liberálně (třicateronásobný katastrální výnos plus polovice pojištěné ceny budov, anebo dvě třetiny odhadní ceny), mohla by zemská komisse k novému hypotekárnímu zatížení rentových statků dáti souhlas z pravidla jen v té míře, v jaké umořováním rentové zápůjčky uvolňovala by se bezpečnost pro novou zápůjčku.

Dodáme-li ještě, že splacením rentové zápůjčky pomíjí všechna tato obmezení majitele statku, a že v tom případě poznámku o nedělitelnosti statku nutno z moci úřední z pozemkových knih odstraniti, vyložili jsme hlavní tresť haličské osnovy zákona o rentových statcích.

Dříve již bylo řečeno, že haličská osnova připomíná tak trochu starší předlohu Falkenhaynovu o rentových statcích. Ale bylo by klamno, kdyby v této předloze hledán byl vzor pro haličskou osnovu. Vzor ten hledati dlužno jinde. Haličskou akcí, jež se ve formě rentových statků zahajuje, napodobena má býti kolonisační

akce, kterou provádí již od r. 1886 Prusko v polském svém území hlavně v Poznaňsku. K seslabení polského a k sesílení německého živlu kupuje stát pruský prostřednictvím zvláštní osídlovací komisse polskou půdu, hlavně zadlužené velkostatky, rozděluje potom půdu tu na selské statky a prodává tyto německým osadníkům, jež snaží se z přelidněných západních končin hojnými výhodami přilákati na východ do polského území. Milionové fondy poskytují státu prostředky k této akci; právní základy pak upraveny byly zvláštními zákony z let 1886, 1890, 1891, 1896.

Tato kolonisační akce pruská má býti v Haliči napodobena. Osnova o rentových statcích přidržuje se v hlavních zásadách pruského vzoru. Odchyluje se však od tohoto vzoru v těch bodech, ve kterých napodobení nebylo vůbec možné Pruská akce mohla totiž založena býti na spolupůsobení dvou zvláště pro tyto účely způsobilých institucí, jimiž jsou jednak zvláštní agrární úřady (generální komisse) vládnoucí bohatými zkušenostmi z oboru zemědělství, a jednak vhodné finanční ústavy, rentové banky, v jednotlivých provinciích pruských již od r. 1850 založené; nad to může opírati se o milionové fondy, jež k tomuto účelu státem dány byly k disposici. Poněvadž u nás v Rakousku nemáme nižádných zvláštních zemědělských úřadů ani instituce rentových úvěrních ústavů, musil haličský sněm orgány pro chystané úkoly teprve nově zříditi. Zemská komisse pro rentové statky, která v haličské osnově jest navržena, má dostáti dvojím, dost různým úkolům. Nejprv má býti ústavem bankovním, který opatřuje peněžní prostředky, aby jich použil ku kolonisačním úkolům. Po druhé má býti zemědělským správním úřadem, který prováděti má kolonisační úkoly, jmenovitě dohlížeti též nad technickou stránkou hospodaření na rentových statcích. Na tom, dovede-li zemská komisse obojím těmto úkolům dostáti, závisí úspěch akce, která institucí rentových statků v Haliči má býti zahájena.

Činnost zemské komisse zahrnovati bude v sobě dva navzájem se sice prostupující, přece však se rozlišující obory. Prvním oborem má býti kolonisace, t. j. zřizování nových selských statků, tedy rozmnožení malého a středního stavu selského; druhým oborem má pak býti uspořádání dluhových poměrů selských, t. j. konverse dluhů na selských statcích váznoucích a převod těchže z kapitálové formy na formu rentovou. Každé proroctví o budoucí úspěšnosti činnosti zemské komisse má cenu velmi podmíněnou. Dle výsledků pruské kolonisační akce lze přece jen s jistou pravděpo-

dobností souditi, že v oboru selské kolonisace setká se zemská komisse v Haliči sotva s velkými úspěchy. Vnitřní kolonisaci, t. j. zařizování nových selských statků, kyne naděje na úspěch, splní-li se tři předpoklady, jež jsou: 1. dostatek půdy, jež by v tomto případě mohla získána býti vlastně jen parcelováním půdy velkostatkářské, 2. dostatek schopných rolníků, kteří by mohli nových statků se ujmouti — právě s nedostatkem těchto musí pruská kolonisace těžce bojovati — a 3. vydatná veřejná podpora, jež nesmí se obmezovati jen na zprostředkování úvěru, nýbrž musí záležeti v přímých subvencích, nezúročitelných zápůjčkách, v provedení všeužitečných zařízení a pod. I když by se předpokládalo, že první dvě podmínky byly by v Haliči splněny, třetí podmínka splněna není; scházíť v Haliči ty bohaté fondy, které věnují se na polském území v Prusku státem k tomuto účelu.

Proto mnohem spíše lze očekávati úspěšnou činnost zemské komisse v oboru selského úvěru. Pro tento obor mohou dostatečné prostředky opatřeny býti výdajem rentových dluhopisů, zemskou garancií opatřených. Arciť bude třeba, aby tato dluhová akce našla porozumění v širších vrstvách rolnictva. Lze-li to očekávati, nemůžeme z Čech posouditi. Víme jen tolik, že každá akce za účelem vydatnějšího provádění konversí selských dluhů narážela u nás na značné překážky; tyto nebudou v Haliči menší, snad ještě větší, zvláště když při tom nepůjde jen o konversi, t. j. jen o změnu v osobě věřitelově, nýbrž nad to i o změnu ve formě dluhové, t. j. o převod kapitálového dluhu v dluh rentový. Dojista ale budou výsledky, jichž haličská zemská komisse na tomto poli docílí, velepoučnými pro podobné dluhové akce v jiných zemích.

Nás v Čechách zarazí asi řada obmezení, jež haličská osnova majitelům rentových statků ukládá a jež jsou: obmezená dělitelnost a obmezená zadlužitelnost statků. Dlužno však míti na mysli, že tato obmezení jsou jen dobrovolná a dočasná, podroben je jim jen ten rolník, který opatří si od zemské komisse zápůjčku, a jen po takou dobu, pokud zápůjčku rentami nesplatil. Mimo to nelze přehlížeti, že veřejná organisace, která přispěti chce na účet poplatnictva k dosažení určitého účelu zemědělského, má nejen právo, nýbrž dokonce i povinnost opatřiti si záruky, že účel ten bude dosažen a trvale zabezpečen. Ostatně pruské zákonodárství ukládá majitelům rentových statků na kolonisované půdě obmezení ještě další, totiž obmezené dědické právo. Ale nejen to; v Prusku uznáno bylo dokonce za vhod, aby rentové statky, založené na koloniso-

vané půdě, podrobeny byly obmezením takovým nejen po dobu, po kterou jsou povinny k rentovým splátkám, nýbrž pro vždy (zákon ze dne 8. června 1896). Haličská osnova jest tedy liberálnější než pruský vzor.

Když o osnově, které týká se tato úvaha, jednáno bylo koncem října a začátkem listopadu 1904 na haličském sněmu, vyslovovali rusínští poslanci obavy, že rentové statky mají býti prostředkem, aby v rusínské části země pomocí zemské komisse usazován byl polský živel selský.

Teprve když z polské strany bylo ujištěno, že nesleduje osnova ta nijakých účelů národnostních, jmenovitě útočných zámyslů proti Rusínům, upustili tito od svého příkrého odporu, takže osnova byla na sněmu klidně přijata. Ježto i vládním pochybnostem bylo nynějším zněním osnovy vyhověno, lze se nadíti, že haličská osnova bude císařem sankciována a stane se zákonem. Halič bude tedy zemí, která první v Rakousku přistoupila s pevným, praktickým a ne pouze theoretickým programem k vnitřní selské kolonisaci a k úpravě dluhových poměrů selských.

Haličský kolonisační i dluhový program je pro nás v Čechách právě v této době zajímavým. I u nás na všech stranách plno hlasů a nápadů o potřebě selské vnitřní kolonisace. I určité projekty se v té příčině vyslovují. Pro německé kraje navrhl Herkner zřízení zvláštního bankovního ústavu, který by zprostředkoval osídlovací akci. Na české straně opakována nedávno znovu zase myšlenka již často přetřásaná, nebylo-li by lze zřízením nějaké pozemkové banky neb podobného ústavu starati se o to, aby půda zachována byla v českých rukách. Z theoretických úvah těchto do stadia praktických pokusů však otázka tato dosud nedospěla. Jest také pochybno, zda soukromé pokusy o selskou kolonisaci mohly by setkati se s nějakými znatelnými úspěchy Zasahovati do poměrů, jež týkají se roztřídění majetku pozemkového, s určitou tendencí, aby způsobeny byly v tomto rozdělení převraty v tom směru, že by rozmnožen a sesílen byl střední majetek pozemkový, patří k nejobtížnějším úkolům veřejné správy zemědělské. Sama státní správa, která může se opírati o značné prostředky a rozvětvený správní aparát, může v tomto směru dopracovati se výsledků jen krokem velmi zdlouhavým, jak dokazují kolonisační akce státní, podnikané v Anglii, Rusku, Německu, Italii. Jestli tedy u nás v Čechách myšlenka kolonisace půdy získává účastenství na obou stranách mezi Čechy i Němci, snad doporu-

čovalo by se uvažovati, nebylo-li by lze v haličské osnově zákona o rentových statcích najíti některé praktické pokyny, jichž by u nás při postupu v této otázce mohlo býti využitkováno.